

**ambijentalna
arhitektura
ante rožića**

**duško
kečkemet**

U povodu dodjeljivanja nagrada »Vladimir Nazor« i »Slobodne Dalmacije« za projekte hotela Berulija i Turističkog centra u Bre'ima

U eri katastrofalnog nagrđivanja jedinstvene jadranske obale zadovoljstvo je ukazati na one malo-brojne primjere turističkog graditeljstva koji su priznavali prirodne ambijentalne vrijednosti, poštivali ih, pa i oplemenili i humanizirali svojim doprinosom.

Još prevladava komercijalizirana i tehnicistička izgradnja golemih perforiranih sanduka, koja tako iskorišćuje najljepše predjele naše obale, da ih upropasti, fizički i vizuelno. Te se goleme mase, te hladne plohe, monotone ravne linije i nizovi balkona ili prozora koji ne predstavljaju nikakav ritam, nego standardizirano ponavljanje, nikako ne uklapaju u bogati, razveden i istančani naš mediteranski pejzaž. One ga ruše veličinom, oblicima i površinama svojih odbojnih struktura.

Iako je već i u krugovima turističkih radnika priznato da takav način hotelske izgradnje djeluje odbojno, ne samo na nas nego i na turiste koji se njome služe, podižu se i dalje neobično tvrdoglavo i s kratkovidnom komercijalnom inercijom grdosije koje degradiraju najljepše predjele naše obale. U aktualnom turističkom bumu brzina izgradnje, predimenzionirani kapaciteti i štednja na ulaganju uvjetuju nepopravljive promašaje i štete.

Posljednje dvije-tri godine, srećom, ima dosta primjera hotelske izgradnje u kojima projektant lomi kubičnu masu građevine na manje razvedene volumene i tako izbjegava njezinu monotoniju, a postiže igru oblika, svjetla i bar donekle približavanje razvedenom prirodnom ambijentu. To je, u principu, velik napredak u odnosu na dosadašnji izrazito negativan odnos hotelske zgrade prema prirodnom ambijentu.

Treća, najpozitivnija, struja organske arhitekture, koja će se prilagoditi i funkciji i terenu, i u tim okvirima stvarati ne standardizirane šablone nego nova kreativna rješenja, još uvijek je osamljena i nepriznata od investitora, a na žalost i od većine projekatana. Primjer organske, tradicionalne koliko i suvremene, aglomeracije u Uvali Scott još uvijek je osamljen primjer, a Delukina ingeniozna rješenja još su uvijek više materijal za atraktivne izložbe nego što su prihvaćena u praksi, jer investitori nemaju ni trunca sluha za takvu rafiniranu glazbu. Ante Rožić sudjelovao je u izradi turističke regulacijske osnove osobito kvalitetnog područja Brela i tako su njegovi projekti turističkih građevina na tom terenu potekli od prirodnog ambijenta, a nisu nastali u neutralnom građevinskom ateljeu. Poštivanje toga vrijednog prirodnog okoliša osnovna je značajka i ujedno vrijednost Rožićevih projekata.

On se najprije iskušao i dobro upoznao taj osebujni teren, koji je zanimljiva sinteza pitome šume, žala, mora i divlje kršne vrleti golemog Biokova nad njima, surađujući u projektiranju hotela »Maestral«. Ti paviljoni svojom prozračnošću, lakoćom pročelja i izduženom prilagođenošću horizontalama pejzaža znače velik napredak u odnosu na dotadašnju turističku izgradnju na Jadranu, ali u njima još nije vidljiv onaj princip organske i tradicionalne sretne prilagođenosti prirodnom i historijskom terenu.

Osnovno je za Rožića da on u osnovi izbjegava veliku građevinu projektiranu u bloku, jer se takva vrlo teško može prilagoditi razvedenom i uglavnom slikovito usitnjenom primorskom pejzažu. On projektira kompleks građevina, građevni ambijent, a ne samo građevni objekt.

U prvom redu on poštuje kosinu terena, koja je karakteristična za našu obalu, podižući stepenasto pojedine građevne elemente, a povezujući ih međusobno logično i funkcionalno. Ne boji se različitih nivoa, jer to može minimalno otežati komunikaciju, ali zato može maksimalno pridonijeti osebujnosti i zanimljivosti rasporeda, ubiti stereotipnu monotoniju komunikacija i povezanih enterijera.

U prirodi nema elementa koji bi se ponavljao. Svaki je kamen drukčiji, svako stablo drukčije, makar su i »stilske« srodnosti očite. Rožić, dosljedno tome, izbjegava ponavljanje jednakih građevnih objekata, kao što je to najčešće uobičajeno u našoj suvremenoj »paviljonskoj« izgradnji, a što je zapravo rezultat standardizacije i industrijalizacije arhitekture. Svaki građevni element izrasta dosljedno autorovu stilu i općoj koncepciji, ali i dosljedno svom specifičnom terenu i zasebnoj užoj funkciji. Ante Rožić gradi suvremenu arhitekturu, bez malograđanskih kompromisa, ali u njoj svjesno i kreativno upotrebljava lokalne građevne materijale i lokalnu građevnu tradiciju, i to više vještima asocijacijama nego imitacijama.

Snažni kontrast surove kamene vrleti Biokova s jedne strane i pitome slikovite obale s druge nastojao je autor odraziti i u zgradi hotela Berulia, koja se nalazi između ta dva tako oprečna prirodna elementa. Sjeverna pročelja hotelskog kompleksa, kojima se prilazi cestom, a koja gledaju u Biokovo, djeluju golo, hladno i zatvoreno poput tvrđavskih zidina. Arhitekt je u ostvarenju te svoje ideje bio krajnje smion i dosljedan. Umjesto prozora tek mali otvori za ventilaciju ili uvučeni vertikalni svjetlarnici. Pročelje je građeno od lokalnog sirovo obrađenog kamena, dok su betonski elementi nevidljivi. Te »zidine« djeluju kao obrana od sjevera, od bure, od planine i pojačavaju čaroban kontrast mediteranskog ugođaja što se nalazi s druge njihove strane.

Raznolikost i razvedenost osnovna je značajka enterijera, južno orijentiranih eksterijera, pa i vješto »disciplinirane« prirode između hotelskog kompleksa i mora. Svaki enterijer, svaka terasa, svako dvorište drugi je doživljaj, druga igra prostora, građevnog materijala, funkcije, vizure, svjetla i sjene. Savladano je ono najglavnije: ubitačna stereotipna monotonija svih hotela i njihovih ambijena, bez obzira na visinu njihove kategorije.

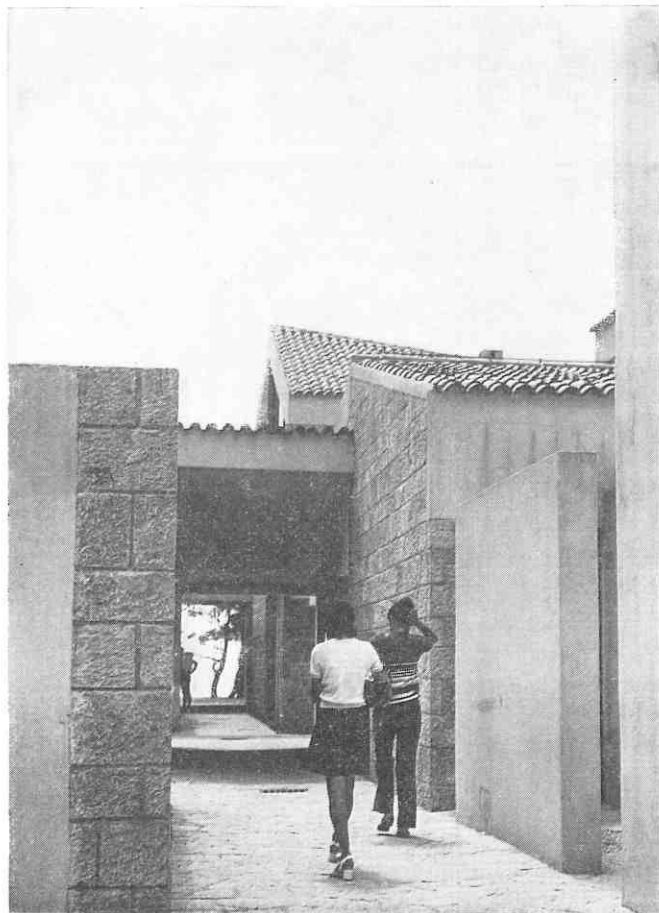
U sretnoj suradnji s projektantom unutrašnje arhitekture, s likovnim i vrtnim stručnjakom, autor je ostvario raznolike enterijere i »zatvorene« eksterijere koji su pravi doživljaji i ugodna iznenađenja za onoga koji prolazi njima ili se u njima zadržava. Nije riječ o bogatstvu, o raskoši, o ekstravagantnoj originalnosti tih enterijera i eksterijera, od hotelskih soba do terase s bazenom, jer smo vidjeli raskošnija i originalnija rješenja, nego o smirenoj, jednostavnoj i funkcionalnoj ljepoti i skladu, o rješenjima koja su često vrlo jednostavna, čak tradicionalna u našem starom primorskom graditeljstvu i vrtlarstvu, ali ih nikada nismo znali primijeniti u turističkoj arhitekturi.

Uza sva suvremena i izrazito likovna rješenja hotel Berulija nije namijenjen nekom ekskluzivnom turizmu, nego civiliziranim i kultiviranim građanima, željnima odmora, ne samo fizičkog nego i psihičkog. Stoga su se izbjegavali veliki zajednički enterijeri i eksterijeri. Sve je razvedeno na manje harmonične ambijente. Svakome je omogućena društvena komunikacija, ali i željena izolacija.

Autor je izbjegavao standardizirane monotone materijale i tražio je originalne i lokalne. Prevladavaju drvo i kamen u svojoj svojoj plemenitoj i iskonskoj ljepoti i jednostavnosti.

Posebno je sretna simbioza flore i arhitekture. Autor je stvarao mala dvorišta, često minijaturne »patie«, i obogaćivao ih lokalnim zelenilom. Veliku pažnju posvećivao je malim »basenima« za zelenilo u svakom enterijeru, a osobito ga je vješto i nenametljivo upotrebljavao u eksterijeru. Sačuvao je tu lokalno raslinje, koje se obično posiječe pri svakoj gradnji: masline, smokve, lozu i sl. Stvarao je skladne efekte u kombinaciji kamena, vode i raslinja. Čak je sačuvao stare kamene gomile, kao nešto karakteristično za taj pejzaž, a jedan mali barski objekt u pejzažu gradio je od kamena asociirajući okruglim praiskonsku bunju, tipičnu u dalmatinskome primorskom pejzažu.

Komunikacije u pejzažu između hotela i mora nije vodio stereotipno i reprezentativno, nego intimno i prilagođeno konfiguraciji terena i pejzaža.

To su te »jednostavne originalnosti« Rožičeve turističke arhitekture, ta »Kolumbova jaja« koja nitko nije znao tako ispravno postaviti.

Hotelske enterijere obogatila je funkcionalnošću i skladom oprema Bernarda Bernardija i slikara Vaska Lipovca. Obojica nisu pravili izložbe svojih radova, nego su se sretno prilagodili arhitektovoj osnovnoj koncepciji. (Čak i inače stereotipne slike u sobama hotelskih gostiju ne vise na zidu, nego su uklopljene u sobni namještaj i tvore s njim skladnu cjelinu.)

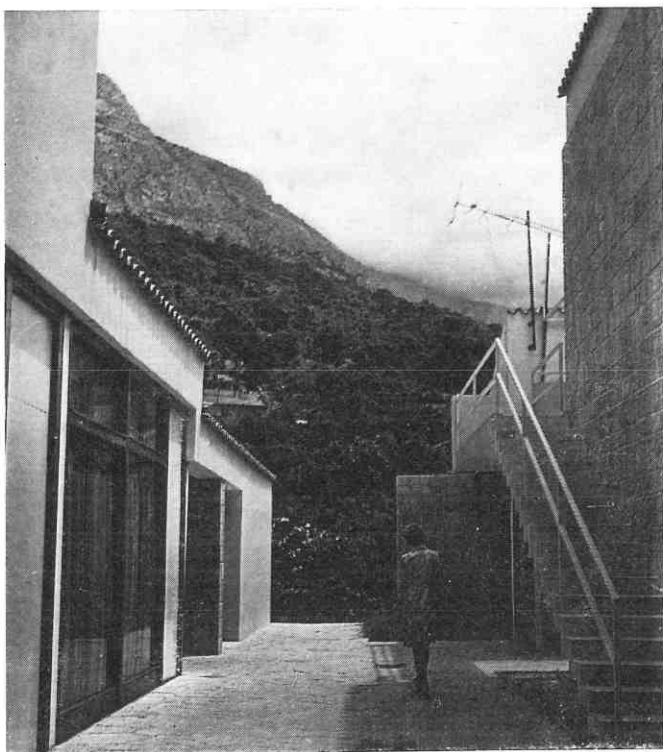
Dok hotel Berulija odražava ipak neki stupanj nužne reprezentacije, koju zahtijeva hotel određene kategorije, turistički centar u Brelima izrazito je intimna mediteranska arhitektura, sa svim kvalitetama našega tradicionalnog primorskog graditeljstva.

Umjesto da u veliku stereotipnu zgradu ugura sve turističke funkcije jednoga takvog ljetovališta, kako je inače uobičajeno, Ante Rožić je krajnje funkcionalno, gotovo organski, gradio svoj minijturni turistički kompleks i dobio malo »naselje« turističkih službi.

Brela su ljetovalište namijenjeno izrazito intimnom a ne reprezentativnom turizmu. Sama šumovita obala, razvedene plaže i uvale, rasuta mala naselja u kojima se odvija turizam »domaće radinosti«, logično su se opirali nekoj velikoj administrativnoj građevini.

Ante Rožić je gradio tako svoj turistički kompleks da je svakoj funkciji dao posebnu najadekvatniju zgradu, naravno minimalnih dimenzija, kakve su i te funkcije. Tu su dvije turističke agencije, samoposluživanje, trgovina turističkih potrepština i suvenira, pošta, frizerski i brijački salon, mesnica, mali restoran i veći na terasi, javni nužnik, mala tržnica na otvorenom, prostorija turističkog društva i ambulanta. Većina je građevina prizemna i minimalnih dimenzija. Svaka tvori građevnu cjelinu za sebe, a sve su logično i prostorno međusobno povezane.

Autor je bio dosljedan pa je i izvana pojedine funkcije i građevine razlikovao, dajući im čak i zasebne pokrove, nivoe, stvarajući tako tradicionalnu razigranost krovova naših zbijenih primorskih mjesta. Čovjek se šeta tim skromnim a ipak privlačnim malim prostorijama, iz jedne u drugu, prolazi minija-

turnim uličicama i tako u jednom nemonotonom nizu može obaviti sve funkcije i zadržati se gdje želi.

Dva su osnovna principa vodila autora: jasna funkcionalnost i iskorištavanje kvalitetne lokalne tradicije. Turistički centar u Brežima, sa svojim razigranim crvenim krovovima u okviru borove šume, u prvi mah podsjeća na malo primorsko naselje. Iako se nisu pravili ustupci folkloru, iako nije ništa rješavano »kulisno«, tradicija je očigledna na svakom koraku, i to ne ona reprezentativna nego skladna i svrsishodna. Autor nije izbjegavao armirani beton u konstrukciji, ali vizuelno dominiraju lokalni i tradicionalni građevni materijali: kamen i kupe kanalice.

Moglo bi se samo napomenuti da su naši turistički radnici i svi ostali koji posredno sudjeluju u turizmu toliko »iskvareni« malograđanskim i često megalomanskim težnjama lažnoj reprezentaciji, da ne znaju dovoljno cijiniti ni iskoristiti takva jednostavna i logična rješenja. Tako su »uličice«, koje bi morale živjeti, ostale mrtve, bez ijedne klupe, zelenila, cvijeća, kavanskog stolića i sl. Još uvijek prevladava težnja da se turistima sve iznese pred zgradu, »na plažu«, i da se tako umjesto smirenog rekreativnog turizma stvara vječno sajmište, smotra senzacija, prometa, buke i neprekidnog uzbuđenja.

Ali ustrajna primjena takvih pozitivnih principa morat će izmijeniti i našu malograđansku ili potpuno komercijaliziranu turističku politiku i svesti je u razumne i logične okvire.

Baš zato se vrijedi upoznati s ova dva Rožičeva turistička objekta u Brežima, hotelom Berulija i Turističkim centrom, jer oni mogu biti putokaz razumnijoj građevno-turističkoj politici, jer mogu spriječiti porazno nagrđivanje najljepših prirodnih ambijenata naše obale, mogu je dapače oplemeniti, kao što su je oplemenjivala i naselja što ih je naš čovjek podizao u prošlosti.